

Табыл ҚҰЛЫЯС

Соңдәме!
Көп

Табыл Құлияс

КӨП СӨЙЛЕМЕ

Астана-2016

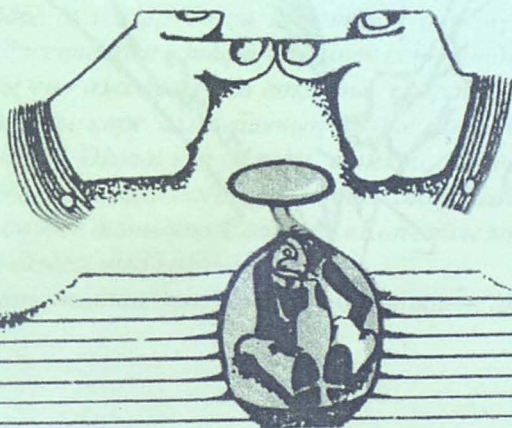
Құлияс Т.

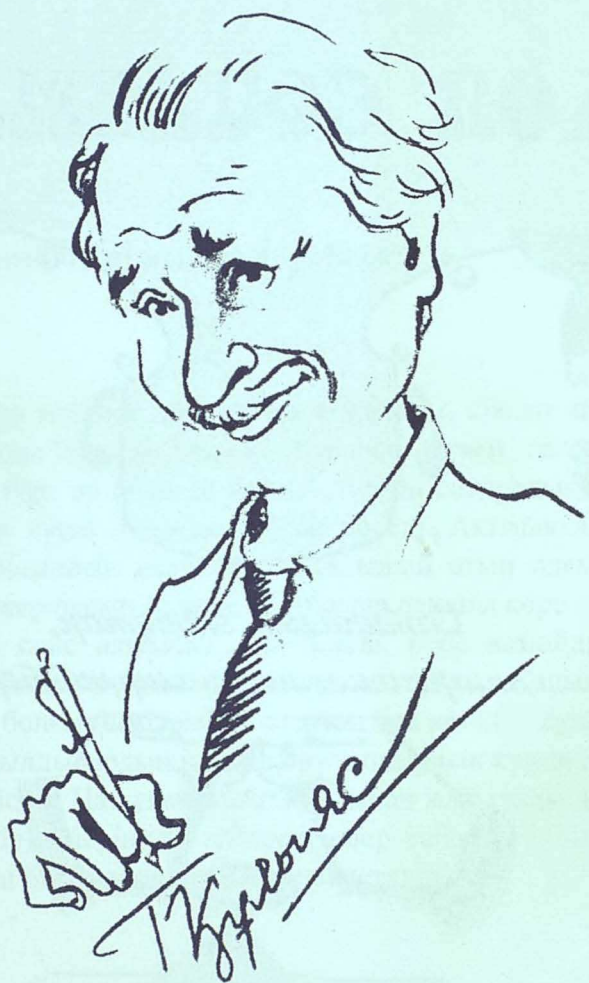
Көп сөйлеме. Астана, 2016. – 400 бет.

Күншіл ауру табады, өсегін өзгеге жабады. Ойсыз ай далада қалады, ақылды әлемді шарлап барады. Өткен ғасыры бар, жаңа ғасыры бар, әр кезеңде қағазға түскен сатиралық этюдтар мен штрихтар түрлі оқиғадан хабар береді. Ақымаққа ажал – таң, өлерін білмейтін есер бар. Жақсының атын әлем біледі, жамандар да жер басып жүреді. Жатбауыр дананы көре алмайды, өзінен өзгеге сене алмайды, ала біледі, бере алмайды. Туыс туғанын мақтайды, дұшпан ішіне кек сақтайды. Қалың көптің көзіне түрткі болған ессіз кейде етектен ала кетеді, кеу-кеулалап езеурейді. Ақылдылардың ісін де, сөз тапқырлық күшін де айтып жеткізе алмайсың. Нағыз айтқыштар ағынан жарылады. Құрметті оқырман, пікір өздерінде?! «Өлесе, өлер табиғат...» повестінің екінші бөлімін оқып пікір алысуға табысталды.

КОП СӨЙЛӨМӨ?

*Сатиралык этюдтар,
эпиграмма мен памфлеттер*

АЛҒЫ СӨЗ

Бабаларымыз байлығымнан сүріндірсең де, сөзімнен сүріндірме, деп тілек тілеп өтті. Таңдайы жарылған шешендер де, маңдайы жарылған батырлар да бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ, деп сөз құдіретіне тоқтады. Киелі ойын ұрпағының санасына диқан дәніндей екті, ананың ақ сүтімен бірге сіңірді. Пенденің өмірге келуі ақиқат, кетуі ақиқат деп түсіндірді де шындықты сөзден іздеуге үйретті. Сөзді ұқпағандар өмірін күйретті. «Басқа пәле – тілден» деп сақтандырды. Шешендер, билер қабағынан мұз төгіліп отырып қарсыласының жұқсыздығын бір ауыз сөзінен ұстап төте төрелік айта білді. Арындаған жауын да оқтан өткір сөзбен тоқтатты. Ел ішіндегі оспадар, дүлейлер болса түзетемін деп мүйізін, өлтіріпті өгізін, дегенді білсеңші, деп сатирамен мінеп есін тандырды. Көкіректі қиып өтер ащы сөз ажалдан кем соқпады. Есердің, көкмылжыңның, өсекшінің, көзқаман көре алмаушының көзіне көртопырақ деп, үнін өшіретін де сөз еді. Әйелді көз бұзады, еркекті сөз бұзады, деп тиып отыратыны жақсылыққа бастап жататындай еді. Ұлт ұлылығы әлемдік биікте сөзбен танылды. Сонымен «Көп сөйле ме?» кітабымның бағасын беруді оқырманға қалдырдым.

Аз сөйлеп, көп тыңдап, көп білетін оқырманның айызы қанғанына не жетсін!

БІРІНШІ БЕТ

Астана аспанына кеңістіктен күн шұғыласы көтеріліп келеді. Қымыр автокөлігінің моторын от алдырып өзінің үйреншікті көше тазалау жұмысына кіріспек. Көріп жүр, қаланың шет жағындағы жол ойқы – шойқы, көшелер азып барады. Сол арқасына аяздай батады. Қайтеді, билік үнсіз. Ойында кейбір пенденің көкірегінде тығылып жататын пасықтық, өзімшілдік, жағымпаз, атақ құмарлықтың кесірін түсіну қиындығы еді. Онысы жер сатылады деуден шошынуы ма екен. Құйындатып өткендікөрді, талапайдың ортасында жүрді, кеңшарды жекешеге талаған басшының көзі ағарып, қомағай түрін де біледі. Мәдір басшы ақырында қалаға көшіп келді. Басып алған байлығы құт болмады, үш ұлы иеленген жерлерін жалған құжат жасап бірнеше адамға сатты, бір сөзбен айтқанда алаяқ атанып түрмеден бір – ақ шықты. «Баласы сотталған, деп Мәдір жұрттың келемежіне айналды. Айтқыштар зәлімдікті бетіне басып, ащы айтып: «Қазақтың зорлық – зомбылықпен көркейген үйі, қарғыстан күйрейді» дегенін білмейді екенсің, деп толғанды да: « елдегі ауру, сырқау, мүгедек, жалғыз басты қарттарды да аямай мал, мүлкін қарақшыларыңмен талап едің, халықты қан қақсаттың – ау. Кеңшардың жері де, малы да, түгел байлығы менікі деп құжаттандырдың, үш ұлына бөліп бердің. Жан ашуымнен жұрт қарғады, қарғыс кате кетпеді. Абайдың : «Әддін білмес шіркінді, Құдай әбден қарғады» – дегенін дүлейлікпен түсіндің бе? Ақыр аяғында қайғыға баттың, – демеді деймісің. Айтқыштар бетке айтқанда осылай зұлымды тірідей өлтіреді.

– Имансызға жиғаны да бұйырмайды ғой, – деді Тымыр автокөліктен қол арбасын түсіріп жатып ақиқаты солай болса да көңіл бөлуге тұрмайтын опасыз тірлікпен күн кешетін адам еместер аз ба?

* * *

– Имансыз дегеннен шығады, қазақ сатирасының білгірі, биік тұлғасы Темірбек Қожекеев қартаң тартқан шағында Ақмолаға келді.

Қасында немересі. Сынап бағанасы 40 – тан түспей тұрған қапаған қаңтардың аязындаЕвроазия университетіне жаяулап келе жатады. Кенет немересі атасының көзінен жас парлап кеткенін көріп: «Ата. неге жылайсың? демей ме?

– Ой, ұлым – ай өмір – жасымның ұлғайған шағында сағынып көрген аязым ғой. Мына аяз нағыз сатириктердің жан – дүниесін тазалап, қаламына қуат беретін құдіретін сезгенде қалай жыламаймын. Бұрынғы облыс басшылары имансыз екен, жас уақытымда шақырғанда аязға әбден шынығып өмірімді ұзартатын едім. Оңбағылар аязды менен қызғанды ма, өлердей көпсінді ме? Қорықсыздар деп енді күйінгеннен не пайда? Әйтеуір, еркіндіктің арқасында халқым сағынатын арқа аязын көріп көз жасым тиылар емес, – депті де: « Ұлым, мынадай аязда құзғын құстарды да көрмеген шығарсың...

* * *

Құзғын құстар дегеннен шығады. Ертедегі бір аңызда айтылатын көкқұтан ұясын қарғаға бере салыпты. Құзғын құс жылы, жайлы ұядажайғасып, қаннен қаперсіз балапанын өргізіп, тіпті көкқұтандарды жатсына қарайды. Сөйтіп, екінші жылы көп көкқұтан ұшып келіп құзғын құстарды да, ұясын берген көкқұтанды да түйте – түйтесін шығарып талқандап тастайды, – деседі. Міне, сатқындық пен құзғындыққа зауал осылай төнеді екен. «Бет алды жанға бой салма, қорлық жуымас сақтыққа» – деген Абай сөзі аңызды еске түсіреді. Жұмыр жерде жаугершілікпен байлыққа қырылысып итше таласудан қақтығыс. соғыстан қай ел жақсылық күтіпті, не түрлі апаттан зұлымдар зардап шегіп құм қауып өліпті. Сонда да жұмыр жерде қанқұйлылықтың беті қайтпес түрі бар. Тірліктің ауанына қарай ойлану аз, аузын арандай ашқан зәлімдер жетерлік.

– Бүлдіргіштер, қаскөй ойлылардың қай заманда да, қай кезеңде де өзіне кінә тағып қателігім – ай деп, тоқтағанын, ақылға келгенін естісем құлағымды кесіп берейін, – деп Тымыр: « Адамзатқа жасалатын қырғын қылмыс түрлерін арғы тектен іздеу керек. Қазақта ешкімге қиянат жасама, ата, тегіне, аруаққа тіл тигіз бе, биік болсаң бәсең бол, әлсізді басынсаң басың кетеді, қарғысқа калма дейтін өнегесін ағылшын, орыс тіліне ежелден аударып әлем халқына таратқан болса, соғыс, қырылыс, қан төгіс, байлық таласы болмас еді. АҚШ басшылығы әлсіз елді

олжалауды көздеп Иракты, Ливияны талқандады, жазықсыз халықтың қаны төгілді, не тапты. әйгі бір бүлдіргіш басшы бүкіл халықтың беделін кетіреді. Абай: « Өз тұтуға, сыйлауға, қалмады жан бір татыр» дегенін ойыңа нықтап түңілесің, ол елге аяғыңды аттап басқың келмей жиркенішпен қарайсың. Әлсіздің зұлымдықтан зар қағуы қандай аянышты.

* * *

– Қым – қуыт тірлікте не кездеспейді, – деп Қымыр: «Халықтың күнкөрісіне өсіріп отырған жылқысын ұрлаудың қылмыстық оқиғасы қылаң берді. Ертеде бабаларымыз жылқы ұрлаған ұрыны өлім жазасына кескен екен. Шындығын айтсақ бүгінде әлемшіл заңымызда әлсіздік көп. Адам қанын жүктеген жауыздықтыақпараттан естіп, көргенде төбе шашың тік тұрады. Ондай қылмыскер жер басып жүруге тиісті емес, деп ойласаңда, сот үкімі он – он бес жылға соттап түрмеде бағып, күтеді. Бұл қылмыстың беті қайтпайқайталана беруіне соқтыратын келіссіз қияңқы тірлік. Халықты ығыр ететін жүгенсіздік тоқтау таппайды, алған бетінен қайтпайды. Айтқыштар ондай жұқсызды келекелеп: « Түрмеде жанға жайлы өмір, тегін тірлік» деп жүр.

* * *

Айтқыш Кәжек ұлына тіке қарап өкінді де: « Ақымақ басым болашаққа көзім жетпей, кісілігінді жоғалтқан сенің зәлім, суайт боларыңды білсем, сен өмірге келетін күні анаңның қойнына жатпас едім. Қатарларымның мазағынан күнде өліп, ұяттан жаным шығар болды.

– Ұят қаржы, байлық болмайды, түсінбедім, не өзі, миыма кірмейді, – деп ұлы еміс – еміс жуасып үн қатты да дүңкііп, дүрдиіп үйден шығып кетті.Көп жасаған карт өзі де ұятсызды аз көрмей ащы күліп еді. Бірде жол сапармен көрші ауылдағыаталасының үйіне келіп еді. Тоқсан жастағы қалжырап жатқанБәзілге сәлем бермекші болып есігін ашса кемпірі кеудесіне мініп алып жаның қашан шығады, күтумен шаршадық деп жатыр. Осы оқиға Кәжектің ойына жазушы Қасым Тәукеновтың. «Қаншық қасқырдың қарынын жарғанда арланын жеп қойғанын көріп, жаратылысында қаншық арланынатиіспейтінін

ұмытып арланды жеуі не сұмдық» дегені бар – ды. Міне, әйелдерде де жауыз ой пайда болғаныма? – деп түңілді. Естуінше түрмелерде де кісі қанын ішкен әйелдер жүр, ақпараттарда іштен шыққан сәбнін коқысқа, далаға тастаған қанішерлерді естисің, теледидардан бетсіздің бейнесін көресің, зәлімдерге қасқыр қаншығының « мінезі» жұқты ма? Жер астынан жік боп шықты ма? Көз алдыңда кісіліктен жұрдай бір сүреңсіздік қасіреті шошындырады. Кәжек айтарға сөз таппай аңырды. Абай: « ...ұқтырарсың сен недеп, әулекі, арсыз елге енді»... Ел дейміз – ау, жер асты байлығымыздың 70 пайызын шет елдік компаниялар басқарып отырса, жерді сату, сатып алу кезінде не күйге түседі. Жерді сатып алған қалталы екінші, үшінші адамға сатса, бітті шаруа, оны қайтарып алуға әлемдік сотта қарамайды. Сондықтан заңның осал тұстарын қайта қарамаса көп жорғалаған жыланның аяғы көрініп болашақ бұлдыр тартар. Онсызда кейбір шет елдіктер біздің кейбіршенеуніктердің, сыбайлас жемқор екенін, пара алатынын зерттеп жерді түпкілікті иеленіп қалуға араны ашылмай отыр деймісің. Әттен, жапон компаниялары әлемдік ғылымын арқалап келсе, басқалары бұлтақтай алмас еді. Дегенмен жер мәселесінде небір құпиялықты ашып, зерттейтін Ішкі істер министрлігінде тәуелсіз полицейлер сергектікпен тергеп, тексеріп шынайылығын халыққа жариялап отырмаса дәлдікке көз жетпей алаңдау байқалатын болады.

* * *

Байлық бәсекесі жын боп арбап көбіне кісіліктен айырады. Кеңес заманында Тазша жол сапарлап жүріп совхоз директорының түстік шайға шақыруымен үйіне келеді. Босағадағы құрқылтайдың ұясындай бөлмеде отырған басшының ата, анасына сәлем беріп сөзге тартады. Көлемі ат шаптырымдай үйдің босағасында отырғандарың қалай дегенде қарт назарын төмен салып: « Ағаштан жасалған дүние, мүлік төрге шығып, қарттары босағада қалған кезең ғой, төрден құтылып, көрге кетер күнді күтіп отырмыз. Осымыз жөн сықылды, – дегенде құдай қосқан зайыбы бір тартар орамалын түзеп: « Бала, бала дегенде мазалымыз, шығып тұр келін деген тажалымыз, бір баланың бабиди табар едік, келіннен келіп қалар ажалымыз» деді де: « қарттар отырған жерге немерелер топырлап келеді, есі жоқ балалар әрбір бөлмелердегі

мебелдерді сызады, бүлдіреді, сындырады, соны білетін келін ата, енесін босағаға қуып шықпай ма?

– Бүгінгілер Абайды оқымайды: Абай айтқан: «Тыңдар едің бір сөзін мыңға балап» – десе сөз түсінетін баяғы тектілерден айырылғасын не шара? Пенде ақылынан алжасқанда ақиқаттытанып білмес, көкірегінде тұрады құлдық елес, шырмап алар айуан мінез...ігі тілек ұмытылып, ақылға ділгерлік күшейіп ағаш бастар сайран салар...үміті кесілген торығушының мұңын кім тыңдар?

* * *

Күн сәулесі Астана көшелерінің тазалығына, әдемі құрылыстарға көлбей түсіп көптің жүрегінен шыққан жақсылықты сездіргендей көріп Қымыр толғанды. Онысы бүгінгі бай мен кедейдің арасы алшақтап бара жатқанын есіне алуы ма? Билік орынтағындағы кейбіреулер жоқтықтан торығушыны неге есепке алмайды? Әлсіздер мұңын шақса да тыңдата алмайды. Өркөкіректігін байқатқысы келмей ме? Темір есік, оқ қағар, бұл не, қалың халықтың арасында жүрсе орынтағынан айырылып қала ма? Жоқ, ондай шенеуніктер Құдайға күнәлі болсақта Абайды оқымайды. Абай айтқан: « Мен боламын демендер, аяқты алшаң басқанға. Екі көзің аларып, құр қарайсың аспанға» дегенін ынта салып түсінсең бұйтпес едің. Абай сөзі қатал салмақталғанын көбірек түсін, ұға біл, көп құрметі сонда келеді.

* * *

Кәжек әдетінше кеңес заманында әрбір адам күніне кем дегенде екі жүз сөз өтірік айтады дегенді естіп еді. Оны көбіне орынтақ иелері коммунизм әне қыр астында тұр, дейтіні сықылды. Рас, жалғандықтың мән – жайына еті үйреніп, түсінген қалың халық онша мән бере қоймайтын – ды.

– Бүгін ше? – деді Қымыр.

– Алданудан діңкең әбден құрып, енді тыныш жатайын деп пеш түбіне қылжиганың қандай жақсы. Өйткені, бұрынғыдай туыс, туғаның, көз таныстарыңның жағдайын біліп аузыңды ауыртып шаршамайсың. Артық әңгіме жоқ. Неге десеніз ұрыншақ жетерлік. Егер байыптап біреудің жүзіне қарай қалсаң, алаяқ па осы, деп сезіктеніп үрейге тұншығасың.

Ал, орынтақтың кейбір иесінің толассыз жанбырша жауатын уәдесіне алдана – алдана жүрегінді жалған, былшыл сөздері түйнейді. Ар – ұятынан безгеннен қайырым күте алмайсың. Егер алаяқтардың әлемдік жарысы болса шаппай бәйге алармыз – ау. Тірлікке терең сын көзбен қарасақ адамдардың алданғандары қандай жақсы деген марапатқа ие болсақ, шерің тарқап күлер едің – дей бергенде теледидарда Алматы маңынан үй салуға жер алып, кірпіш зауыттарының делдалдарына мыңдап, миллиондап ақшасын қолымен беріп, алданып жер соққан қырық адамның алаяқты іздеп әлекке түскенін хабарлады. Шынын айтқанда кісі қақын жеу, адалдықтан безу ата, бабаларымыздың үш ұйықтаса да түсіне кірмеген шығар. Бүгінде күніне орынтақ иелерінен, алаяқтардан ондаған, жүздеген адамдар алданатынын ақпараттан естіп күле – күле ерініміз жырылуға қалды.

– Тақырға отырғандарды қатты аяйсың. Бір аңшы, анықтап алып алдамасаң қақпанға аң да түспейді деген екен. Осыны біреулер алдаудың сөкеттігі жоқ деп түсіне ме?

– Адам дегеннің кісілігі болса керек – ті.

– Капитализм...талау, тонау, баю, күллі қияңқылық ар – ұятты шорт кесіп тастаса қайтесің. Аузың күйіп қайта – қайта алдана берсең өзіңнің кім екенінді есіңе түсіре алмай ұмытып, алданғаным жаныма жайлы деп, қамқорсығаннан да қашасың. небір сұмпайыны жазбай танып сақтанып, есігіңді тарс жауып түрлі әуреден құтылып қаласың. – деді Тымыр қырық жыл ғұмырында сан жетпес алданғанын есіне алғысы келмей рахаттана күліп алды да: «Аңқау, ашық ауыздардың тірлігі белгілі, салдары қиын – ды . Қымыр тап басып өкіне білетін Кәжектің жүзіне қарап: Абай айтқан: « Алдамаған кім қалды тірі жанды... Алдамшы атанғанның несі пайда, өзі алданып өзгеден соққы жеген»... Демек, алдану әлдекімдердің ойыншығы болғаны – Алданғаның жақсы. кісілігіңді нақты танып өзгені алдамауға, – деді Кәжек.

* * *

Торғайдың айтқыш Айсасына ағайындастың бір жігіті келіп: « Аға әйелім оңбады, көк долыдан туған нағыз көгіс екен. Таспен де ұрады. баспен де ұрады, аспен де ұрады, жанымды мұрнымның ұшына тақап. қаққанда қанымды, соққанда сөлімді шығарды,– депті. Сонда Айсә тұнжырап отырып:

– Ей, інім – ай, әкесіз өскен қыз барша әйелдерден өзгеше еркек иісінен де шошиды. Бетінің жылтырына қарап, бет терісінің қалың қабатындағы мінез, құлқын ақылға салып оқымаған екенсің. Зұлым әйел қандай да еркекті ақылынан алжастырып, төбесінен тұз қайнатып құя алады. Енді ондай дүлейден айырылысам десең партбилетпен хоштасып, түрмеге телміресің. Аталарымыз атың жаман болса сатып құтыласың, қатының жаман болса қайтіп құтыласың, деген сөзі құлағыңда қалмағасын, өз обалың өзіңе. Қашсаң қуып табады, үн қатсаң тіліңді жұлып алады, өлсең қабіріннен суырып алады, жаныңды табаға салған картоптай қуырып алады....Ей, үстінен түйе тайрандап жүрсе де қабақ шытпайтын менің әйелімдей әйел жер бетінде жоқ. Міне, әйелдің мінез, құлқын білуге зеректігің болмаса, басқа түгелі әйеліңе де керектігің болмайды. Сол Айса заманындағыдай емес, бүгінде біліспей тұрып, күлісіп келіп шаңырақ көтерген жастардың жылға жетпей опан – топан айырылысуы жетерлік...Масқара – ай...әлем халқынан ұят – ты. Шет елдік жұқсыз насихат жұлқылап жатырғанда өсек – аяңнан, ала – құла ойлы бөспелерден қашып құтыла алмассың.

* * *

– Дүниені қорық қылмайтын кім бар дейсің ? – деді адалдықтың азайып кетуі дүниеқоңыздықтан көретіндей ниетін білдірген Тымыр. Желкемдегі жалқаулықтың жеті қармағын ағытып жіберіп Тымырға мойынымды бұра қарап:

– Оспанханнан басқа ешкім болмаған шығар, – дедім де: «Олжа көрсе іліп әкететіндерге таңдана қойма? Сатира сардары Оспанханға кеңес заманында елге барып халықпен кездесуде аудан басшысы «Жигули» автокөлігін сыйлапты. Оны Алматыға райком жүргізушісі айдап әкеледі. Үйінің қасына келгесін Оспанханавтокөліктің төрт доңғалағын теуіп– теуіп жүргізушіге қарап: « Інім, түсініп тұрсың ба, менің жаратқан жарылқаған екі аяғым сау тұрғанда, мынадай төрт доңғалақпен шікірейіп жүру кешірімсіз күпірлік. Әкел құжаттарыңды, өзіңе сыйлағаным, заңдастырып беремін. төрт балаңды қыдыртсаң мен күнде қуанамын депті.

– Пай, « ұлы адамның ісі де ұлылыққа толы деген» осы – ау. Бүгінде бейтанысқа автокөлігін сыйламақ түгелі байлар әлсізгекөмекті аузына алмай, ылғида жоқ, крезис деп, аузын қу шөппен сүртіп құрынады,– деп

Тымыр өткендердің тіл жетпестей кісілігін түсінбейтіндерден адалдық күтудің өзі соншалық азап екенін осылайша түйіндеді. Қулық–сұмдықты қол көргендер де сүрінер – ау, о да қызық күлкілі. Біле – білгенге, күнде көріп жүргенгебұдан өзге қосарың да, аларың да болмас..

* * *

Қарақан бас талайды көрсе де тойым жоқ екенін білмеппін – ау. Ал, әлемде баяғы Оспанхан заманындай емес, жаңа ғасыр басталғалы түбінде неге соғарын кім білсін, құйын көбейе бастады. Аталарымыз құйын қақса кімнің аузы, мұрыны қисаймайды, деуші еді. Бүгінгі табиғат құйынының мәні көп, қадау – қадау әп – әдемі үйлер, су жаңа автокөліктер құйын ішінде ұшып, өзім таппағанымды тауып құйын ішінде рахаттанғанда жағың қарысқыр бір айтқыш: «Жылың құйын болсын, лаңкестен алатын сыйың болсын, табиғатты талқандайтын ұйым болсын, кіжініскендердің жағы қарысып тиым болсын!» – деп қарғайды. Онсызда жер бетінде астан – кестендік аздай ұсқынсыздың сөзі жаман. Көздінің отын сөндіретін, тілдінің тілін кесетін құпия қасиетіммен әлгінің аузына көшелерде ашылып, әр жерде шашылып жататын шойын қақпақты қоя салдым. Сонымен құлақ, мұрын орнында тұрғанда табиғат қаруын іске қосып жіберіп, талай байлықты қолтықтап, құйынның қуатымен құтты жерімнен, өлі төсегімнен атып тұрып, сәнді үйге жайғасып құйын ішінде зулап ұштым да кеттім.

– Алжыған сорлы жер басып жүруден шаршадың ба? – деп әйелім үйреншікті қансорғыштық зіркілімен үшінші қабаттағы бөлмелерді теңселтіп жаты.

– Аузыңа шойын қақпақ...Ақылыңа тойып болғасын, құйын ішіндегі өзім сықылды ақыл, есі жер бетіне сыймай басқа әлемді аңсайтындармен сөйлесуім рахат, басқаның керегі не? – деп едім. Шаптыққаны сонша өзінің дауысынан өзі шошып тұратын әйелім:

– Міне, қызық ақылыңа келмей, дәуренің өткесін құйын ішінде құлдырайтыныңды білсем сүйген жарым деп бала туып бейнеттенбес едім – ау. Алжыған неме асқа да тоймаушы едің, құйын ішінде аштан өлесің, суды көп ішсем миым он пайыз артық жұмыс жасайды деуші едің, шөлден қатасың, кескен теректей бір шұңқырда құлап жатасын. – деп өрт сөндіретін машинаның аңыратқан дыбысындай мидың нейрондарын жаратындай әйелімнің үнін естігенде жердегі түгелі Ай

әлеміндегі адамдар шошып: «Жерде еркектерді қорғау ұмытылды, долы әйелдер ерлерінің миына бомба қойғалы қашан. Ертеде: « Қытайдың тәтті сөзі мен асыл жібегіне қызығып түркі халқы жойылып біттің.. деп көне түрік данасы Тоныкөк бір жарым мың жыл бұрын айтқан сөзі. аумай, төкпей келіп дүние, байлыққа құныққан әйелдер әуейіленіп қыздарын қытай жігітіне де беріп жатыр. Оныңыз еркектің айбарын құртып, әбден қажытқандықтың қырсығы. Қаншама, еркектің жұлын, жүйкесі титықтап істен шыққан. Айуанаттарды қорғайтын қоғам бар, қорғаусыз қалған еркектер, байыған сайын долданатын әйелдердің қиямет азабын тартып, жаны көзіне көрінуде. Тағыда қайталап айтам жерде еркек қорғаусыз қалды, әйелді қорғайтын заңдары жетеді және мықты. Соған сүйеніп елірген әйелдер ерінің миына түрлі жарылыш қойып құртып жатыр. Ажалынан бұрын өлген еркектердің жағдайын айнытпай айтып бере аламын. Құдайдың құтты күні ұрыс, керістен қажыған ерлері жаны күйгесін арақ ішіп ләйліп жүр

– Кенет сүйегің құйын ішінде шашылып қалғыр, уһ, құтылдым ба, есалаңнан?– деп әйелімнің талағы балық торсылдағындай тарс етіп еді.

– Жарқыным, бір кездегі жарық жұлдызым – ау, миымдағы өзін қойған жарылғыш жарылмай тұрғанда құйын ішінде бапты тірлік еткенімді қылмысқа жори алмайсың. Жүріс, тұрысымнан мыңсан мін тауып ызаға булығып шаптығушы едің, енді құтылдың. Біліп қой, бітті шаруа, аузыңды шойын қақпақпен жап. Айқай сүреңді бөлменің төрт қабырғасын ұрғылап бажылдағаныңды енді алты қырды астынан ассам да ести алмаспын. Өйткені, күн сайын ащы сөзбен миымды шаққасын, миымдағы біраз нейрондар істен шығып, тізбелері үзілген деседі. Жә, құйын ішінде де түрлі қылмыстан құр алақан емес екен. Менің балаларыма ақша төлемей әйелден қашқан қылмысым чепука. Құйынмен зулап кетіп бара жатып біреулер қылмысты біліп жасайды, екіншілері байлық теңізін кешіп жүріп, ерігіп кетсе күліп жасайды, мен сықылды әйел зәбіріне жаны күйіп жасайды. Арам сөзден аузын жаппайтын, еркек басымдағы кемшілікті есептеп шығып, шашыңның әр талынан көп, сан жетпейді деп тоқтайтын әйелім: « Шайға қанбаушы едің, құйын ішінде аңқаң кеуіп, қан қысымың миыңды талқандап теуіп тастағай! – деп жүрегімді жарып кетердей дауылдап жатты. Сонымен тұрмыстағы ұрыс, керістен қалжырап, басымдағы төгіліп қалған мыңдаған нейрондарым құйын ішінде әп сәтте қалыпқа келіп, көзім прожектордай жарқырап, басқа бір әлемнің есігін ашқандай болдым.

Тағыда Ай әлемінен: «Жердегі отбасылық жанжалдан көз аспаған, ері қорғаусыз қалған үйдің ұлы да, қызы да тұрмыс құра алмай, жаңа үйленгендердің айырылысуы әлемдік есеп бойынша алға шығатын түрі бар, деп жатыр. Мейлі ғой. Ешкім мазамды алмасыншы. Әлгі өз үйімде қаран қалған дүние, қылт еткенде әйел – ажал аңдып тұрғандай үрейді ұмытып, құйқа тамырым жас кезімше қалыпты қимылдап, кәдімгі 25 жастағыдай ажарланып, әлгі алтын сарайдай үйден тек қана күміс күлкіні естігенде қуанғаннан жүрегім жарылып кете жаздады. Бір кезде жібекше есілген әйел үні: « Біздің әлемде еркектерді қорғап, маңдайына шаң тигізбейміз, ұлт өсімі еркектен ғой! – дегеніне сенерімді, сенбесімді білмедім. Сөйтіп таңырқап тұрғанымды байқаған әлгі әйел: « Жер бетінде әйелдердің нәзік сезімі жоғалып, сен тұр, мен атайын деп дөрекілігін дүлейлетіп, жан дүниенді ойрандап, тырп етсең езуінді тіліп, түрмеге қаматып тастайын дейтін әйелдерде лаңдату бар. Мұндай жексұрын болар ма? Оныңыз шайтаны семіргендіктен, шет елше еліргендіктен. Бет бейнесі де, сұрқы да өрттен шыққандай бұзылған. Осы кезде бір айтқыштың: «Заман ақырында әйел би болады, ері құл болады, сиыр пұл болады, депті. Расында әйел өзі билеп, өзі қожасып қарнына біткен адам жанын да қырдырып тастайды. Сол жан жарық дүниені көрсетпедін деп о дүниеде шашынан сүйреп тамұл отына лақтырарын түсінбей қанішер болса да есінен жаңылған немерлер қақандап жүр. Міне, айтқыштың айтқаны аумай, төкпей келген жоқ па? Кеңес үкіметінің саяси құйын дауылында жүрегімді тілгілеген тыртық бар, өмірім сара жол емес, бақыт дегенді асқа тойынып, бүтін киім кию деген адам зұлымдықтың қандай түріне де пісіп қалады. Адамын жоғалтқан әйелдер қара жамылып жылап жатты. Нағыз өмір ерін жоқтауда екен деуші едім. Бүгіндегі құйын ішінде құрғақ сөзді әйелден күтпейсің, табиғатында әйел еркектерден үш есе көп сөйлейді. ұғымы бөлек, көп сөйлеген сайын ақылы азая береді, әйелдің шаны ұзын ақылы қысқа дегені содан қалған. Кейбір әйел адалмын дейді, адалдықта жел сөз көп, мағна жоқ, көбіне айтыла салынады. Адалдық баяғы қара жамылып ерін жоқтаған заманмен бірге келмеске кеткен. Құйын ішінде масыққан біреу әйелім көзіме шөп салды, ұяттан безген, сезімі сөнген деп зарлап барады. Көрген күнім қараң, қыз күнінде бәрі жақсы, жаман әйел қайдан шықты...мәжнүн...жын соққан. Төзім бітті, өмірімнің ақыры құйын...

Апыр – ай, жердегі әйелдердің түрлі қылмыс жасап жан ұясын ойрандап осынша бұзылуын Ай әлемінің әйелі жазған хаттай оқып, зерттеп біліп алған. Мен болсам сорлы адаммын, маған тіпті обал жоқ, зұлымдықты көрген сайын ширай берген екенмін... Неткен шарболат күш... Тірліктің қасіретті шеңберін кім айналмаған, кім тірлігін талақ етіп кетпеген дейсің..Әлем құйыны сен келдің, кеттің бәрібір, түк сезбегендей адыра қалпынан аунымайды...

* * *

Артық деген айтқыш ағамыз сөзге де, көзге де онша сене бермейді. Күле тыңдайды да қоя салады. Адалдығы мен алғырлығынан не пайда әйелінің мінезі шайпау, балаларымның әкесі едің деп бір жылы сөз естімеген шығар. Соны ел айтқыштары бетіне басса: « Әйелдің жылы сөзіне семіріп қайтем, жылы құшағы жетпеген бе? Қысқасы ұл керек пе, ұл тауып берсе, қыз керек пе, қыз тауып берсе, келісті тірлік сол емес пе? Жаман қатын – жан жұты, туғыш әйел – ел құты, демей ме? Сын – мін тақпай бар ынтасымен бала таба беретін әйелге шайпау мінзе жарасады. Оған қайсың бар таласатын? – деуші еді.

* * *

Расында көріпкелдігі бар айтқыштар жөнімен таласып, ақыры ақылға тоқтайды. Күңкіл сөздің де, беталды айтқан әңгіменің де нүктесін қояды. Қу тірлікте асып, асып құлау бар, тасынғанды төгетін бір Алладан сынау бар. Байда күлкі, әлсізде жылау бар. Қай заманда да үстемшіл билікті күштейтін тобыр маңында жамандыққа итермелеуші әккі қулар бар. Тірі жанға тиіспейтін, пенденің амандығын жүз пайыз сақтайтын саясат қай дәуірде де болмаған. Ақиқат жолы залымдар тұрғанда тарыла береді, жүліктік қағына береді. Сұм – сұрқия аяғын аңдап басып, өтірік күлкісі судай тасып, билік маңында дүниені шайқап, борышын адал атқарушыдай көрініп, билікті жағын жаппай мақтап, түптеп келгенде бірін – біріне айдап салудан тынбайды. Өйткені, зұлымдар жас кезінен басбұзар сойқан, білім алып жарытпаған, ұрыншақ, өтірікші, қызғаншақ болып өседі. Әлем осындай билік маңындағы сатқын зәлімдерден зардап шегіп келеді. Бұл адамзат қасіреті емей, немене? Бүгінде әлемді жаулап алған балаларға арналған бандиттік мультфильмдерді көріп

өскен ұрпақтың қауіп, қатері қалындай түспек пе деп, шошисың.. Ақылды, адамдықты таптап өтетін қаскөй ойлы жуан жұдырықтар билік маңына қайтсе де орналасса оңдыра қоймас. Ә, бәлем, деп кіжініп аяғын мысықша басып сығаяқ қу келе жатыр, сақ бол?!

КӨП СӨЙЛЕ МЕ?

Маған ақ халатты дәрігер бірден жекеменшік қандай дертің бар? – деп түйеден түскендей қойып қалды.

– Қолыма қалам алып ақ қағазды шимайламасам, тыныш ұйықтатпайтын ауруым бар.

– Жұлын, жүйкеге күш салмайсыз ба?

– Горбачев заманында көп сөйлейтін мылжындарды тыңдай – тыңдай екі құлағыма құлық толып бітеліп қалып еді. Соны тазартайын десем басым қышып сорлап қалатыным бар. Енді бар ғой жұмыр жерге қарап отырсам сақалдысы бар, сақалсызы бар, қалтасы қалыңдаса. көкбеттеніп қару сатып алатын дертті көріп шошымын кейде. Сосын жағым қарасып сөйлей алмай өтірікшілерді іздеймін. Күні кеше ғана Есіл өзені бойында балыққа қармақ салып отырған сойдақ тісті айтқыш: «Нанасың ба, нанбайсың ба, пілдей шортанды қармақпен ұстап қарынын жарсам оқтұмсық атылып шықты. Қуанғаннан Тазша қайдасың мына оқтұмсыққа мініп Шолпан жұлдызына қонаққа барып қайталық деп едім адамдыктан қаларлық жиында отырғанын айтты. Тыңдап көріңіз қалай, қалай қиғаштар екен. Айттым ғой. Тазша бір жиынға тап болып билік иесінің көзінетүскісі келмей үйелмендей адамның тасасында біраз бұғып отырды. Желөкпелердің шалыс басатын сөзін ұғып отырды. Жұрт депутат таңдай алмай басы қатып бірінен соң бірі жарыс сөзге шығып, еңтігіп есі кетіп араша дуылдасып, қол соғып шуылдасушы еді. Депутаттықтан үміткер екеуі залдағыларға мөлшерлі азық тоны сөмкелерін таратқан. Өздерінше мінсіз жасалған қол қайыры, оны дұрыс түсініп бағалайды деп ұғынулы. Құлаған үкіметтің саясатынан шығынулы. Мінбеге көтерілген бадырақ көз, шақша басындағы «ежик» етіп қидырған шашын бір сипап: « Бәріңді де міндетті түрде жарылқан капитализмнің ақ майын ауыздарыңа ақтарамын. Баспана таппағанға баспана боламын. Түп – түзу көше боламын, асхана таппағанға асхана боламын, түйіні шиеленген қиындықты шеше аламын, қысқасы мал

керек пе, мал боламын, жан керек пе, жан боламын, ауылыңа сән керек пе, сән боламын, әуелетіп шырқайтын ән керек пе, ән боламын, құстай ұшып жүріп бәрін тындырамын деп судыратып жатыр. Өздеріңнен басқа кімім бар, бәріңе іші – бауырым елжіреді. Қаңырап қалған көшелерді гүлдендіремін. Ертеңгіні ойласам түн атасына көз ілмеймін деп адам сияқты желпінді. Өзімен бәсекелесті де кінәлап, асыра сілтейді, құлық – сұмдығы жараспайды, халыққа қараспайды, кішірейгісі келмейді, өркөкірек, ағайын арасын ащы етуге шебер, жарға соғар түрі бар, әлпетінен байқамайсың ба? деп қалды. – Жүгенсіз, ессіз алаяқты құртасың ба? – деді залдан біреу. – Міндетті түрде, қоғамда алаяқта, қара аяқта, басқа да қылмыс түрін жойып, әрбір зәлімнің соңына бір күзетші қойып, шет елдік тіміскінің сұқ көзін ойып тастаймыз. Қалай ойласаңыздар да өзім депутат болсам азып, тозған ауылдың атағын асырып, жұртты таңғалдырып бірден гүлдентіп жіберемін, елде жоқ-жітік болмайды, жоғарыдағылар ойымды жүз пайыз қолдайды. – дегенде тағы біреу залдан күркілдеп жөтеліп алды да:

– Біз өтірікшіге қыран – топан күлетін едік, ісің кілең шындық болса, атак құмарлыққа шаттанып күле алмай қаламыз ба? – деп қорқамын.

– Менен басқа біреу ауызба – ауыз сандырақтап жатса ақақаулап күлесіңдер ғой, – дегенде қол көтеріп сөз алған Тазша депутаттыққа үміткердің ойын түсініп, жалғаншы анадан қайта туғандай сайрайтынын ұғып: «Егер қалың көптің қолдауымен мен депутат болсам, ауылдағы барлық адамға, жүдей бастаған жұртқа торғай терісінен тон тіктіріп, бит терісінен көйлек кигізіп, оңды, солды шашылып, аяққа басылып жатқан құрылыстың шикізатынан алтын сарай салдырар едім. Суға жарымағанның шөлін қандырар едім, көгілдір отынды да ас бөлмесіне жандырар едім. Мына аузы жеңіл көп сөйлейтіндер жұрттың жағдайын дөп таппайды, әлдекім атанып орынтаққа отырғанша өтірікті өрістетіп тоқтамастан қақсайды. Діңкелеткен рынокта еңсесі түскен әлсіздің қолын жылы суға маламын деп неге айтпайды. Ей, бірақ бүрге мініп бүлкілдеп жүрген мені кім қуаттайды. Көз алдарыңда шет елдің су жыландай жүйткіп жүрген автокөлігін мінген, сөмке – сөмке азық таратқанды қолдай кетерсіңдер. Бұ, жұрт түсіне бермес кекесіңге, бұл өмірде не үшін әлектеніп жүргенінде білмейтін жетесізге басым айналады, – деп Тазша айтарын айтып қас қаққанша көпшілік ортасынан ғайып болды. Әйтпесе, қалталылар оны тегіннен – тегін жібермес еді. Көзі едірейіп тісін қайрап әңгіленіп тұрған оқ қағарды да

байқаған – ды...Бұлардың құзғындық қимылы талайдың түбіне жетуден тайсалмайтын өтірікшілдігінен безді...Бірен – саран болса да қауіпті деп сезді де Абайдың айтқанын ойына оралтты: « Сөзіңнің басы ыржан, соңы қылжақ, жүгенсіз жүре бермек сенің ырзаң...»

* * *

– Әкем өлді... әлгінде ғана тірі жүгіріп жүрген сықылды еді. – Жүгіргені дұрыс болмаған екен, өкпесі өшкенше жүгіре берсе ажал мазақтайды. АҚШ – тың Аляскадағы магниттік қаруының әрекеті дауыл тудырып, жұлын, жүйкесі әлсіреп, қан қысымы жоғары пендені бірден о дүниеге аттандыра салатын ажалы емес шығар. Оның үстіне әлемде күн сайын 40 миллионнан астам адам жұқпалы індетті тасымалдап жүреді деседі, ол өз алдына радиацияның желмен құйындатып дененді жан – жаққа жұлқылайтыны және бар. АҚШ пен Ресейде қару сынаудың бақталасына айналды. Катрина дауылы дейсің бе, Рита дауылы дейсің бе, Жапониядағы теңіз дауылы дейсің бе, жұмыр жердің табиғатын талқандайтын қарулар баршылық. Ауа арқылы түрлі дерт көкірекке құйылып қонады, содан миы сұйылып тынады. Радиацияның мән – жайын, одан қалды шіркеймен де, дедек қағып жүрген аң құспен бе, әйтеуір, жұға кететін дертті менен артық ешкім білмейді. Есінде болсын, табиғаттың қалтарыс – бұлтарысын тез аңғарғанның зор маңызын айтқанда әкең марқұм қасарысып құлағына да ілмеді. Тыңдамағанға тың ажал жетсе не шара, енді өлік жөнелтудіңсыр – жырына тоқтал, болған іске болаттан да бекем бол, қамыға берме? Делдалдық жараспайды, өлік жөнелтудің сөзі көп. Алдыменәкең марқұм о дүниеге жылқы мініп кетсін. Садақасына жылқы сой. Азасына келгендерді тыңқитып бір тойындыр. Менің сырласым еді, алдымен маған сөз бер. Жиын – жиналыста егіліп бір сөйлейін. Әкең кейде ұрсушы еді, көп сөйлейсің, мылжың боп кетесін деп. Күніне мың сөйлегенді жын сөйлетеді, ішегіңді түйілдіріп өлтіреді деп қорқытатын еді. Енді маған кім ұрсады деп жылағым келеді. Айтпақшы өлер алдында өзі әрнемені дүркін – дүркін айтып қияли адамша сөйлей бермеген шығар, жағы бірден қарысып қалған жоқ па? – Жұмған аузын тіпті де ашпады. Дыбыссыз ақырып көзін жыпылықтаты.–Қараңғы көрге кіргенше аузы жұмулы кеткені дұрыс, ашық болса дүние, мүлікке аңғары ашылып, тойымсыздығын о дүниеде де білдіреді. Көзін жаптыңдар ма, топыраққа тоймай

қалып жүрмесін. Моланың жері де сатулы, қымбатқа түсіп жүрмесін. Шөп басын сындырмайтындар жер сатып қолын жылы суға малып дыраусырап отырған кезең ғой. Қайырсыз тірлікке діңкесі құрып көп кіжінуші еді, сол өкінішін байқаған ажал қыр соңынан қалмай, ақыры шыңнан құлатса, алып ұрса не шара. Тіріні тірі деп дұрыс бағалай алмайтынымыз – ай, шіркін. Енді әкеңнің қадірін бір Алла білмесе, тірілер діттеп түсіне қоймас. Көп сөйлемей, дөп сөйлейтіндерді осылай кара жер жұта береді. Өзіңе бекем бол, жақсы көретіндердің бәрі жақсы бола бермейді, жақсы Аллаға да керек дегенді ұқ...Әкенің аруағы қараңдап біразға дейін жаныңда жүрер, ол елестен қорық па, туған әкен ғой. Қарттар үйіне тапсырған жоқсың аздап бетінен алғаның ештеңе емес өзіңнің балаларың оны байқап қалмаса, жаман әдетті қайталып жүрмесе болды тағы. О дүниеде бірінші сауал әкенің еңбегін, ананың ақ сүтін ақтадың ба, дейтін көрінеді. Бұл қағида ежелден ұлтымызға белгілі ғой. Сосын да әкесіне, анасына жайлы еді, перзенттік борышына дақ түсірмеді. Әттең, жұлдызы жанбай, берекесіз тірлікке өкпелі еді... Сіркесі су көтермей едірендеп кейде шытыр ететін – ді. Жә, иманды болсын...дерміз. Марқұм ешкімнің көзіне түспей, қаңқу сөзді тыңдамай, бұғып тірлік еткеніне бұйырғаны ажал екенін сеземін. Абайдан толғап тыңғанда: « Қайғың – қыс, жүзің жаз, боламын көрсем мез, деуші еді. О да кісілік міндетімізді сезгені тағы...Қымыр айтатын – ды: «Болат сынса сынар, бірақ майыспас, деп Ажалға қабырғамыз қайысқан,

Қайғыны көп болып көтеріп, Жұбату дастарханын жайысқан...

* * *

Менің ойыма оралып, өткендегі бір жазған оқиға көз алдыма елестеп жазбаны оқи бастадым. Ол былай басталып еді. Ақыл емес, тілім қышығаны. Жұрттың мезі болғанын бетіне айтқым келеді. Тыңдаса... Бәрімізге мәлім әлемдік деңгейдегі заңымыз болғасын қылмыс түрі азайды деп жақ жаппай айтып жатамыз. Жоқ сықылды ешбір қатамыз, бірақ баланы кейбір ана неге сатады. Қасқыр да бөлтірігін қорғайды. Ендеше қасқырдан да қатыгез ана қайдан шықты, жердің жарығынан, не басқа әлемнен келген дей алмайсыз. Өзіміздей ата, ананың қызы сәбиін сатып жүр. Күнәға белшеден батып жүр. Албастыны құдай қос қолдап атып жүр. Әредікте бір кездесетін зұлым әйелді ақылды аналар: « Етегіне қолы жетпесін» деп қарғаушы еді, онысы қатақал деуі.